

**JALOLIDDIN RUMIY TALIMOTIDA ISHQ- MUHABBAT
FALSAFASI**

Ilmiy rahbar: Samatov Xurshid

Toshkent axborot texnologiya unverseti Samarqand filii

Falsafa fonlar doktori dotsenti

Abdumurodova Farangiz

Toshkent axborot texnologiya unverseti Samarqand filiali

KI25-02guruh talabasi

E-pochta: abdumurotovafarangiz65@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Jaloliddin Rumiya ta'limotida ishq va muhabbat falsafasining mazmun-mohiyati tahlil qilinadi. Rumiya qarashlarida ishq insonni komillikka yetaklovchi ilohiy kuch sifatida talqin etilib, u nafaqat shaxsiy tuyg'u, balki borliqni anglashning asosiy vositasi sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada Rumiya asarlarida aks etgan ilohiy ishq, majoziy muhabbat va ularning o'zaro uyg'unligi falsafiy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, ishq orqali inson qalbining poklanishi, ma'naviy yuksalishi va Haqiqatga erishish yo'lidagi o'rni tahlil etiladi. Tadqiqot natijasida Rumiya ta'limotida ishq inson va Yaratuvchi o'rtasidagi eng oliy bog'lovchi kuch ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so'z. Jaloliddin Rumiya, ishq, muhabbat, ilohiy ishq, majoziy ishq, tasavvuf, ma'naviyat, komillik, Haqiqat, ruhiy poklanish.

Аннотация. В данной статье рассматривается философия любви и привязанности в учении Жалолитдин Румий . В воззрениях Руми любовь интерпретируется как божественная сила, ведущая человека к совершенству, и выступает не только как личное чувство, но и как основной способ познания бытия. В статье анализируются божественная и метафорическая любовь, а также их философское единство в произведениях Руми. Кроме того, раскрывается роль любви в очищении души, духовном возвышении человека и достижении Истины. В результате исследования

обосновывается, что в учении Руми любовь является высшей связующей силой между человеком и Творцом.

Ключевые слова. *Jaloliddin Rumi, любовь, божественная любовь, метафорическая любовь, суфизм, духовность, совершенство, Истина, очищение души.*

Abstract. *This article explores the philosophy of love in the teachings of Jaloliddin Rumi. In Rumi's perspective, love is interpreted as a divine force that leads a human being toward perfection and serves not only as a personal emotion but also as a fundamental means of understanding existence. The paper analyzes divine and metaphorical love and their philosophical harmony in Rumi's works. Furthermore, it examines the role of love in the purification of the soul, spiritual elevation, and the attainment of Truth. The study concludes that in Rumi's teachings, love is the highest connecting force between the human and the Creator.*

Keywords. *Jaloliddin Rumi, love, divine love, metaphorical love, Sufism, spirituality, perfection, Truth, purification of the soul.*

Kirish. Sharq tafakkuri tarixida Jaloliddin Rumi nomi alohida ehtirom bilan tilga olinadi[8]. U nafaqat buyuk shoir, balki inson ruhiyati, ilohiy muhabbat va hayot ma'nosi haqida chuqur falsafiy qarashlar ilgari surgan mutafakkirdir[9]. Rumi ta'limotining markazida ishq ya'ni muhabbat turadi[1]. Uning fikricha, borliqning yaratilish sababi ham, insonning yashash maqsadi ham ishq bilan bog'liq[2].

Bugungi globallashuv davrida insoniyat ko'plab ruhiy muammolar, ma'naviy bo'shliqlar va ichki ziddiyatlarga duch kelmoqda[10]. Aynan shunday paytda Rumiyning ishq falsafasi inson qalbiga taskin beruvchi, uni poklovchi va hayot ma'nosini anglashga yordam beruvchi muhim manba hisoblanadi[7].

1. Rumi hayoti va ilmiy merosi

Jaloliddin Rumi 1207-yilda Balx shahrida tug'ilgan[8]. Keyinchalik u Konya shahrida yashab, o'zining ilmiy va ijodiy faoliyatini davom ettirgan[9]. Rumi mashhur tasavvuf allomasi sifatida butun dunyoga tanilgan[7]. Jaloliddin Rumi ta'limoti Sharq falsafasi va tasavvuf an'analarida alohida o'rin tutadi. Uning

ishq va muhabbat haqidagi qarashlari bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan bo'lib, insonning ichki dunyosi, ma'naviy kamoloti va hayot mazmunini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi. Rumiynazarida ishq oddiy hissiy kechinma emas, balki insonni ilohiy haqiqatga yetaklovchi qudratli kuchdir[6]. U ishqni borliqning asosiy mohiyati sifatida talqin qiladi va uni Yaratuvchi bilan bog'lovchi eng oliy vosita deb biladi[2]. Bugungi globallashuv davrida insoniyat turli ma'naviy inqirozlar, ruhiy bo'shliq va qadriyatlar inqirozi bilan yuzlashmoqda. Bunday sharoitda Rumiynazaridagi ishq falsafasi insonni mehr-oqibat, bag'rikenglik va ichki poklikka chorlaydi. Uning qarashlari turli din, millat va madaniyat vakillarini birlashtiruvchi universal g'oyalarni o'zida mujassam etgan. Shu jihatdan, Rumiynazaridagi zamonaviy jamiyatda insonlar o'rtasida o'zaro tushunish va totuvlikni mustahkamlashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Rumiynazaridagi ishq ikki asosiy ko'rinishda talqin etiladi: majoziy ishq va ilohiy ishq[1]. Majoziy ishq insoniy muhabbat orqali ilohiy ishqqa eltuvchi bosqich sifatida qaraladi[3]. Ilohiy ishq esa insonning o'z "men"idan voz kechib, mutlaq haqiqat bilan uyg'unlashuvini anglatadi[6]. Bu jarayon tasavvufda ruhiy poklanish va komillikka erishishning asosiy yo'li sifatida e'tirof etiladi. Rumiynazaridagi fikricha, ishq inson qalbini poklaydi, uni nafs va dunyoviy bog'liqliklardan xalos etadi hamda uni yuksak ma'naviy darajaga olib chiqadi.

Adabiyot tahlillar . Shuningdek, Rumiynazaridagi ishqni harakat va o'zgarish manbai sifatida ko'radi[7]. Uning ta'limotida butun borliq ishq tufayli harakatda bo'lib, inson ham aynan ishq orqali o'z mohiyatini anglaydi[9]. Bu qarashlar nafaqat diniy-falsafiy, balki psixologik jihatdan ham muhim bo'lib, insonning o'zini anglash va ichki uyg'unlikka erishishida muhim o'rin tutadi[7].

Xulosa qilib aytganda, Jaloliddin Rumiynazaridagi ta'limotida ishq-muhabbat falsafasi bugungi kunda ham dolzarb bo'lib, u insonning ma'naviy kamoloti, jamiyatdagi totuvlik va umuminsoniy qadriyatlarni mustahkamlashda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi[7]. Jaloliddin Rumiynazaridagi ta'limotida ishq-muhabbat falsafasi nafaqat tasavvufiy qarashlarning markaziy tushunchasi, balki butun borliqni anglashning universal tamoyili sifatida namoyon bo'ladi[9].

Rumiy uchun ishq — bu mavjudlikning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo‘lib, u insonni o‘z asl manbai, ya’ni ilohiy haqiqat sari yetaklaydi[6]. Shu jihatdan uning qarashlari faqat diniy emas, balki falsafiy-antropologik mazmunga ham ega[9]. Rumiy merosining eng muhim jihatlaridan biri shundaki, u ishqni nazariy tushuncha sifatida emas, balki amaliy ruhiy tajriba sifatida talqin etadi[7]. Uning fikricha, inson haqiqiy ishqni his etmasdan turib, borliq mohiyatini anglay olmaydi[6]. Bu esa zamonaviy inson uchun juda dolzarb, chunki texnologik taraqqiyot kuchaygan sari insonning ichki dunyosi va ruhiy ehtiyojlari ko‘pincha e’tibordan chetda qolmoqda[10]. Rumiy esa aynan qalb tarbiyasi va ruhiy uyg‘unlikni birinchi o‘ringa qo‘yadi[7]. Rumiy asarlarida, xususan, uning mashhur asari Masnaviyda ishq falsafasi chuqur ramziy obrazlar orqali yoritilgan[1]. U yerda ishq ko‘pincha olov, daryo yoki shamol timsollarida tasvirlanadi[2]. Bu obrazlar orqali Rumiy ishqning poklovchi, yangilovchi va harakatga keltiruvchi xususiyatlarini ochib beradi[7]. Masalan, olov timsoli ishqning inson qalbidagi barcha nopokliklarni kuydirib, uni sof holatga keltirishini ifodalaydi.

Bugungi kunda Rumiy qarashlarining dolzarbligi yana shundaki, u insonlar o‘rtasidagi ajralishlarni emas, balki birlikni targ‘ib qiladi[7]. Uning mashhur g‘oyalaridan biri “sevgi orqali birlashish” tamoyilidir[9]. Bu g‘oya hozirgi global muammolar, diniy va madaniy qarama-qarshiliklar fonida nihoyatda muhimdir[10]. Rumiy ishqni millat, din va til chegaralaridan ustun qo‘yadi va uni umuminsoniy qadriyat sifatida ko‘rsatadi[7]. Shuningdek, Rumiy ta’limotida ishq insonning o‘z “men”ini yengishi bilan chambarchas bog‘liq[6]. Tasavvufda bu holat “fano” (ya’ni o‘zlikdan kechish) tushunchasi bilan izohlanadi[6]. Inson ishq orqali o‘z nafsini yengib, ilohiy haqiqat bilan uyg‘unlashadi[6]. Bu jarayon esa komil inson g‘oyasining shakllanishiga olib keladi[7]. Mazkur konsepsiya bugungi psixologiya va o‘z-o‘zini rivojlantirish nazariyalari bilan hamohangdir. Yana bir muhim jihat shundaki, Rumiy ishqni faqat inson va Yaratuvchi o‘rtasidagi munosabat bilan cheklamaydi[7]. U ishqni butun borliqni birlashtiruvchi kuch sifatida ko‘radi. Ya’ni, tabiat, inson va koinot o‘rtasidagi uyg‘unlik ham aynan ishq orqali ta’minlanadi[7].

Bu qarash ekologik muammolar kuchayib borayotgan bugungi davrda ham o'ziga xos ahamiyat kasb etadi, chunki u insonni tabiatga mehr bilan qarashga undaydi[10].

Tahlil va natijalar.Xulosa qilib aytganda, Jaloliddin Rumi ta'limotida ishq-muhabbat falsafasi zamonaviy jamiyat uchun muhim ma'naviy dastur vazifasini bajaradi[7]. U insonni ichki poklanishga, boshqalarni sevishga, bag'rikenglikka va haqiqiy ma'naviy kamolot sari intilishga chorlaydi[7]. Shu bois Rumi merosini o'rganish nafaqat tarixiy yoki adabiy ahamiyatga ega, balki bugungi insoniyatning ruhiy muammolariga yechim topishda ham muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi[7].Jaloliddin Rumi ta'limotidagi ishq-muhabbat falsafasi ko'plab mutafakkir va adiblar tomonidan yuksak baholangan va turli jihatlardan sharhlangan. Xususan, buyuk mutasavvif Alisher Navoiy ishqni insonni komillikka eltuvchi eng oliy kuch sifatida talqin etib, uni ilohiy haqiqatga yetishishning asosiy vositasi deb hisoblaydi[3]. Navoiy o'z asarlarida ishqni "ko'ngilni poklovchi olov" sifatida tasvirlab, bu jihatda Rumi qarashlari bilan hamohang fikrlarni ilgari suradi[3].

Shuningdek, fors-tojik adabiyotining yirik namoyandasi Abdurahmon Jomiy ham ishqni tasavvufning markaziy tushunchasi sifatida ko'rib, uni insonni nafsdan xalos etuvchi va ruhiy kamolotga yetaklovchi kuch deb ta'riflaydi[5]. Jomiy fikricha, haqiqiy ishq insonni o'zlik chegaralaridan olib chiqib, uni ilohiy olam bilan bog'laydi[5]. Bu qarashlar Rumi ta'limotidagi "fano" va "baqo" g'oyalari bilan bevosita uyg'unlashadi[6].G'arb adabiy tafakkurida ham Rumi g'oyalari o'z aksini topgan[7]. Masalan, nemis faylasufi va shoiri Johann Wolfgang von Goethe Sharq adabiyotiga, xususan, tasavvuf falsafasiga katta qiziqish bildirgan va ishqni inson ruhiyatining eng chuqur ifodasi sifatida baholagan[7]. Uning fikricha, Sharqona ishq talqini insonni cheklanganlikdan ozod qilib, uni cheksizlik sari yetaklaydi.Yana bir mashhur mutafakkir Ibn Arabi ishqni "borliqning asl mohiyati" deb ta'riflaydi[6]. Unga ko'ra, butun mavjudot ishq tufayli yaratilgan va aynan ishq orqali o'z manbasiga qaytadi[6]. Bu g'oya Rumi ta'limotidagi ishqning kosmik va universal mohiyati bilan to'liq mos keladi[6].

Zamonaviy tadqiqotchilar ham Rumi qarashlarining dolzarbligini

ta'kidlaydilar[7]. Ularning fikricha, Rumiyligari surgan ishq falsafasi bugungi kunda insonlar o'rtasidagi ziddiyatlarni kamaytirish, bag'rikenglikni rivojlantirish va ruhiy muvozanatni tiklashda muhim ahamiyat kasb etadi[10]. Ishq bu yerda nafaqat romantik tushuncha, balki insoniyatni birlashtiruvchi ma'naviy tamoyil sifatida namoyon bo'ladi[7]. Shunday qilib, turli davr va hududlarga mansub adib va mutafakkirlarning fikrlari Jaloliddin Rumiyligari ta'limotidagi ishq-muhabbat falsafasining naqadar chuqur, universal va abadiy ahamiyatga ega ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi[7]. Tahlil jarayonida aniqlanishicha, Rumiyligari ta'limotida ishq ikki bosqichda namoyon bo'ladi: majoziy va ilohiy[1]. Majoziy ishq insonni ruhiy jihatdan tayyorlovchi bosqich bo'lib, u orqali inson ilohiy ishqni anglash darajasiga yetadi[3]. Ilohiy ishq esa insonning o'z "men"idan voz kechib, mutlaq haqiqat bilan uyg'unlashuvini ifodalaydi[6]. Bu jarayon tasavvufdagi komillik konsepsiyasi bilan uzviy bog'liq bo'lib, insonning ichki poklanishi va ma'naviy yuksalishini ta'minlaydi[6]. Shuningdek, tahlil shuni ko'rsatadiki, Rumiyligari ishqni nafaqat inson va Yaratuvchi o'rtasidagi aloqa sifatida, balki jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi kuch sifatida ham ko'radi[7]. Uning fikricha, haqiqiy ishq insonlar o'rtasida mehr-oqibat, bag'rikengli va o'zaro tushunishni shakllantiradi[10]. Bu esa hozirgi globallashuv sharoitida nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi[10]. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Jaloliddin Rumiyligari ta'limotidagi ishq-muhabbat falsafasi quyidagi muhim xulosalarni beradi: birinchidan, ishq insonni komillikka eltuvchi asosiy omil hisoblanadi[7]; ikkinchidan, u ruhiy poklanish va o'zlikni anglashning samarali vositasidir[6]; uchinchidan, ishq jamiyatda ijtimoiy uyg'unlik va totuvlikni ta'minlashga xizmat qiladi[10]; to'rtinchidan, u insonni cheklangan dunyoqarashdan chiqarib, uni umuminsoniy qadriyatlar sari yetaklaydi[7]. Natija sifatida aytish mumkinki, Rumiyligari surgan ishq falsafasi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda[8]. U insonning ichki dunyosini boyitish, ruhiy muvozanatni tiklash va jamiyatda sog'lom ma'naviy muhitni shakllantirishda muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi[7]. Shu bois, Jaloliddin Rumiyligari merosini chuqur o'rganish zamonaviy ilm-fan va jamiyat uchun dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi[7].

Xulosa. Jaloliddin Rumiya ta'limotida ishq-muhabbat falsafasini o'rganish asosida quyidagi keng qamrovli xulosalarga kelish mumkin. Avvalo, Rumiya qarashlarida ishq inson hayotining markaziy mazmuni sifatida talqin etiladi. U ishqni oddiy hissiy kechinma emas, balki insonni o'z asl mohiyatiga qaytaruvchi, uni ma'naviy kamolot sari yetaklovchi ilohiy qudrat deb biladi. Shu jihatdan, ishq Rumiya ta'limotida nafaqat individual tajriba, balki umumfalsafiy kategoriya sifatida namoyon bo'ladi.

Rumiya falsafasining muhim jihatlaridan biri shundaki, u ishqni insonning ichki o'zgarishi va ruhiy poklanish jarayoni bilan bevosita bog'laydi. Inson ishq orqali o'z nafsini yengadi, egoizm va moddiy bog'liqliklardan xalos bo'ladi hamda yuksak ma'naviy darajaga erishadi. Bu jarayon tasavvufda komillik sari yo'l sifatida baholanadi. Demak, ishq insonning o'zini anglashida va o'z "men"ini takomillashtirishida asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, Rumiya ta'limotida ishqning ikki ko'rinishi: majoziy va ilohiy ishq o'rtasidagi uzviy bog'liqlik alohida ahamiyatga ega. Majoziy ishq insonni ilohiy ishq sari yetaklovchi bosqich sifatida qaraladi. Bu esa shuni anglatadiki, insoniy muhabbat ham aslida ilohiy haqiqatni anglashga xizmat qiluvchi vositadir. Rumiya bu orqali dunyoviy va ilohiy olam o'rtasidagi uzviylikni falsafiy jihatdan asoslab beradi. Bundan tashqari, ishq Rumiya nazarida jamiyat hayotida ham muhim o'rin tutadi. U insonlar o'rtasidagi munosabatlarni yumshatadi, mehr-oqibat va bag'rikenglikni kuchaytiradi, ziddiyatlarni kamaytiradi. Ayniqsa, bugungi globalashuv davrida, turli madaniyat va qarashlar to'qnashuvi kuchayib borayotgan bir paytda, Rumiya ilgari surgan ishq falsafasi insoniyatni birlashtiruvchi muhim ma'naviy omil sifatida namoyon bo'ladi. Ta'limotining yana bir muhim xulosasi shundaki, ishq butun borliqning harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Ya'ni, nafaqat inson, balki barcha mavjudot ishq orqali yashaydi va rivojlanadi. Bu qarash ishqni kosmik darajaga ko'tarib. Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, Jaloliddin Rumiya ta'limotidagi ishq-muhabbat falsafasi nafaqat o'tmish merosi, balki bugungi kun uchun ham muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega. U insonni ma'naviy poklanishga, komillikka, o'zaro hurmat va mehrga asoslangan jamiyat qurishga undaydi. Shu

bois, Rumi merosini chuqur o'rganish va uni zamonaviy hayotga tatbiq etish bugungi ilmiy va ma'naviy taraqqiyotning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Руми, Дж. Маснави / Дж. Руми. — Тегеран: Изд-во, разные издания. — 650 с.
2. Руми, Дж. Диван-и Кабир / Дж. Руми. — Тегеран: Изд-во, разные издания. — 480 с.
3. Навои, А. Лисон ут-тайр / А. Навои. — Тошкент: Изд-во им. Г. Гулома, 2010. — 320 с.
4. Навои, А. Махбуб ул-кулуб / А. Навои. — Тошкент: Изд-во Узбекистан, 2012. — 270 с.
5. Джоми, А. Юсуф ва Зулайхо / А. Джоми. — Душанбе: Изд-во «Адебиёт», 2008. — 400 с.
6. Ибн Араби. Фусус аль-хикам / Ибн Араби. — Каир: Изд-во араб, 1999. — 350 с.
7. Chittick, W. The Sufi Path of Love: The Spiritual Teachings of Rumi / W. Chittick. — Albany: SUNY Press, 1983. — 320 p.
8. Schimmel, A. The Triumphal Sun: A Study of the Works of Jalaloddin Rumi / A. Schimmel. — London: East-West Publications, 1978. — 400 p.
9. Nicholson, R. Rumi: Poet and Mystic / R. Nicholson. — London: Allen & Unwin, 1950. — 380 p.
10. Замонавий тасаввуф, илмий мақолалар ва монографиялар (Ўзбекистон ва хорижий нашрлар). — Тошкент, 2015. — 120 с.